

«Διανοητική ιδιοκτησία (πατέντες) και ΓΤΟ: Περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις»

Περιεχόμενα

1. Ορισμοί
2. Ενδεικτική νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία στα φυτά: μια ιστορική αναδρομή.
3. Η φύση και η λειτουργία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας (περιβαλλοντικές και κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις).
4. Συζήτηση.

1. Ορισμοί

N.1733/1987, N.2557/1997

N. 1733/1987 εναρμόνιση με το Ευρωπαϊκό πλαίσιο, ιδρύεται ο Οργανισμός Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας

Σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 18 του Ν.2557/1997 ο διεθνής όρος "propriete intellectuelle"/"intellectual property" αποδίδεται στην ελληνική γλώσσα με τον όρο "διανοητική ιδιοκτησία".

Η διανοητική ιδιοκτησία περιλαμβάνει τόσο την πνευματική ιδιοκτησία ("propriete litteraire et artistique"/"droit d' auteur"/"copyright") και τα συγγενικά δικαιώματα όσο και τη βιομηχανική ιδιοκτησία ("propriete industrielle"/"industrial property"), όπως εφευρέσεις, υποδείγματα χρησιμότητας, δικαιώματα επί φυτικών ποικιλιών, σήματα, βιομηχανικά σχέδια και προστατευόμενες γεωγραφικές ονομασίες προέλευσης. Στη διανοητική ιδιοκτησία υπάγονται τα δικαιώματα που προκύπτουν από τη δημιουργία ενός προϊόντος του νου, το οποίο αποτελεί άυλο περιουσιακό στοιχείο.

2. Ενδεικτική νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία στα φυτά: μια ιστορική αναδρομή

Πριν το 1883, δεν υπήρχαν πατέντες για μέρη ανώτερων οργανισμών.

Στις αρχές του 20 ου αιώνα άρχισαν να εμφανίζονται νόμοι πνευματικής ιδιοκτησίας ή νόμοι που έμοιαζαν ή ήταν πρόδρομοι πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην Αμερική αυτό αποκρυσταλώθηκε με την Plant Patent Act που έδινε περιορισμένη προστασία σε πνευματική ιδιοκτησία για φυτά που αναπαράγονταν με αγενή πολλαπλασιασμό (α-

σεξουαλικά), για παράδειγμα με εμβολιασμό, μοσχεύματα, καταβολάδες, και όχι για φυτά που αναπαράγονταν εγγενώς δηλαδή με σπόρο. Τα φυτά που αναπαράγονταν με σπόρο δεν συμπεριλαμβάνονταν και οι εταιρείες που έφτιαχαν υβρίδια χρησιμοποιούσαν κάποιους νόμους για τα εμπορικά μυστικά για να προστατεύσουν τις γραμμές των γονέων που χρησιμοποιήσουν για να παράγουν υβρίδια.

Η plant patent act διευρύνθηκε το 1970 και την διαδέχτηκε η Plant Variety Protection και αργότερα το 1980 με τροποποιήσεις και σημαντικές αποφάσεις δικαστηρίων διευρύνθηκε ο σκοπός της πατέντας ώστε να καλύπτει και ζωντανούς οργανισμούς.

Μετά το 1980, ουσιαστικά με την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας άνοιξε το ενδιαφέρον για πατέντες σε ζωντανούς οργανισμούς.

Μια από τις πιο σημαντικές αποφάσεις ήταν αυτή του Ανώτατου δικαστηρίου των ΗΠΑ το 1980, στην υπόθεση Chakrabarty (για το μικροοργανισμό που διασπά τα συστατικά του αργού πετρελαίου) -όπου ουσιαστικά πρώτη φορά πατεντάρονται ζωντανοί οργανισμοί.

Το 1985 εκδόθηκε στις ΗΠΑ η πρώτη πατέντα σε γενετικά τροποποιημένο φυτό και το 1988 εκδόθηκε η πρώτη πατέντα στον κόσμο που αφορούσε ζώο κι αυτό ήταν ένα ποντίκι, το Ογκοποντίκι που τροποποιήθηκε γενετικά στο Harvard, έτσι ώστε να είναι παρα πολύ ευαίσθητο στον καρκίνο.

Στον Καναδά από την άλλη μεριά στην υπόθεση ογκοποντίκι (Harvard v. Canada) το δικαστήριο απεφάνθη ότι ανώτεροι οργανισμοί δεν μπορεί να είναι αντικείμενο πατέντας. Στην κατηγορία ανώτεροι οργανισμοί έβαλε τα θηλαστικά και τα φυτά.

Στο ποντίκι αυτό οι ερευνητές είχαν εισάγει γονίδιο που δημιουργούσε καρκινικούς όγκους. Ειδικά η υπόθεση του ποντικιού πυροδότησε μια συζήτηση και ερωτήματα που είχαν να κάνουν από τη μια με το αν πρέπει να δίνονται πατέντες για ανώτερους οργανισμούς και από την άλλη με ηθικά ζητήματα που είχαν να κάνουν με το ίδιο το ζώο και το βασανισμό του.

Στην Αμερική δόθηκε η πατέντα νούμερο 4,736,866 στο Χάρβαρντ, στον Καναδά απορρίφθηκε και στην Ευρώπη εξετάστηκε σε διάφορα επίπεδα και η υπόθεση έληξε το 2004 όπου το Ευρωπαϊκό Γραφείο για τις πατέντες αποφάσισε ότι τα οφέλη είναι περισσότερα από τις ζημιές και έδωσε την πατέντα ειδικά για αυτό το ποντίκι, μετά από μια πολυετή δημόσια συζήτηση σχετικά με τις ηθικές και άλλες προεκτάσεις της υπόθεσης. Η απόφαση στηρίχθηκε στην αποτίμηση περιβαλλοντικών κινδύνων, κοινωνικών αξιών και ηθικών ζητημάτων.

Η επιχειρηματολογία και στην Αμερική και στον Καναδά -των δικαστών που διαφώνησαν- ήταν πως το ποντίκι που είχε δεχτεί αυτά τα ξένα γονίδια δεν ήταν ένα ζώο που υπάρχει στη φύση αλλά μια «σύνθεση ύλης», άρα συμπεριλαμβάνεται στις έννοιες του νόμου για το τι μπορεί να είναι αντικείμενο πατέντας.

Η υπόθεση αυτή αναδεικνύει πόσο διαφορετικά αντιμετωπίστηκε το βασικό ερώτημα του κατά πόσον ένα διαγονιδιακό ζώο –που συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις κατοχύρωσης

με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας - πρέπει να θεωρείται αντικείμενο πατέντας, και πώς ζυγίστηκε η ηθική διάσταση της συγκεκριμένης τεχνολογίας.

Η νομοθεσία στην Ευρώπη

Η Διεθνής Ένωση για την προστασία Νέων Ποικιλιών Φυτών: 1960, 1978, 1991, (UPOV) ήταν σχεδιασμένη να δημιουργήσει νομική βάση για τα δικαιώματα των βελτιωτών φυτών σε ποικιλίες φυτών που καλλιεργούνται ιδιωτικά. Αφορούσε και ποικιλίες που πολλαπλασιάζονταν εγγενώς αρκεί να ήταν καινούριες, διακριτές, ομοιόμορφες και σταθερές. Η αντίστοιχη νομοθεσία που πέρασε η Αμερική το 1970 στο αποκορύφωμα της Πράσινης Επανάστασης και η UPOV δείχνουν ότι η βελτίωση των φυτών γινόταν τομέας εξαιρετικά κυριαρχούμενος από τους ιδιώτες βελτιωτές.

Στη Ευρώπη χρησιμοποιούνται διάφορες εκδοχές της σύμβασης UPOV η οποία τροποποιήθηκε πολλές φορές από το 1961 (1972, 1978, 1991). Συνολικά 72 χώρες είναι μέλη της UPOV. Η συμφωνία UPOV του 1978 είχε μια εξαίρεση για τους αγρότες και επέτρεπε να κρατούν και να ξανακαλλιεργούν σπόρους χωρίς να χρειάζεται να ξαναπληρώσουν δικαιώματα. Στην συμφωνία του 1991 αυτό περιορίστηκε και έκανε το δικαίωμα αυτό προαιρετικό για κάθε χώρα μέλος να αποφασίσει. Παρόλα αυτά είναι θεμελιώδης διαφορά σε σύγκριση με τις Η.Π.Α όπου απαγορεύεται η επανακαλλιέργεια σπόρων.

Διεθνείς συμφωνίες: CBD vs TRIPS

Η Σύμβαση για την Βιοποικιλότητα (Convention on Biological Diversity CBD) υιοθετήθηκε το 1992 στη διάσκεψη του Ρίο και αναγνωρίζει ότι η βιοποικιλότητα είναι κυρίαρχος εθνικός πόρος.

Ανάμεσα στους σκοπούς της είναι η «ενδεδειγμένη πρόσβαση στους γενετικούς πόρους και ενδεδειγμένη μεταφορά σχετικών τεχνολογιών, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα δικαιώματα επί των πόρων αυτών».

Η συμφωνία TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) μέρος της GATT που ολοκληρώθηκε το 1994 στο Μαρόκο εισήγαγε τη νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας στο διεθνές εμπορικό σύστημα για πρώτη φορά (το 1994) και παραμένει η πιο ολοκληρωμένη διεθνής συμφωνία για την πνευματική ιδιοκτησία μέχρι σήμερα.

Σύμφωνα με το Δίκτυο Τρίτου Κόσμου (TWN): *«Επιτρέπει σε θεσμούς ή πρόσωπα να πατεντάρουν τους βιολογικούς πόρους μιας χώρας (ή γνώσεων σχετικών με αυτούς τους πόρους) σε χώρες εκτός της χώρας καταγωγής των πόρων ή γνώσεων»*

Ουσιαστικά επιβάλλεται η λεγόμενη «εναρμόνιση», δηλαδή το σύστημα για τις πατέντες που ισχύει στις ΗΠΑ επεκτείνεται σε όλες τις χώρες που είναι μέλη του ΠΟΕ. Ότι κέρδισαν πολλές από τις αναπτυσσόμενες χώρες με την σύμβαση για την βιοποικιλότητα υποτιμήθηκε με την TRIPS. Διεξήχθη μεγάλη μάχη. Η μάχη έφερε στην επιφάνεια τα ζητήματα Βορρά- Νότου και ενθάρρυνε μια δημόσια συζήτηση για την κατάλληλη ισορροπία μεταξύ ιδιωτικών δικαιωμάτων και δημόσιου συμφέροντος. Διότι η απαίτηση για πνευματικά δικαιώματα στα φάρμακα εμπόδιζε την πρόσβαση εκατομμυρίων ανθρώπων του Νότου σε αυτά. Και η απαίτηση για τις πατέντες στα φυτά σε συνδυασμό με την βιοτεχνολογία μετέτρεπε την βιοποικιλότητα των χωρών σε αντικείμενο ενός νέου είδους αποικιοκρατίας διότι το γραφείο Πατεντών στην Αμερική έδινε πατέντες για φυτά που ήταν ενδημικά στις χώρες του Νότου.

3. Η φύση και η λειτουργία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας

Βασικά επιχειρήματα υπέρ της Πνευματικής Ιδιοκτησίας

Υπάρχουν διάφορες απόψεις που υποστηρίζουν τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας (πατέντες). Η μια είναι η θεωρία ότι οι πατέντες είναι κίνητρο για καινοτομία. Εδώ υπάρχει το παράδοξο ότι δίνουν αποκλειστικά δικαιώματα για να ενθαρρύνουν την καινοτομία από τη μια και από την άλλη σαν νομικά μονοπώλια μπορούν να λειτουργήσουν μειώνοντας τον ανταγωνισμό και περιφράσσοντας περιοχές από την έρευνα. Άλλη άποψη υποστηρίζει ότι οι πατέντες διευκολύνουν την πλατιά διάδοση κοινωνικά χρήσιμων πληροφοριών διότι διαφορετικά οι εφευρέτες μπορεί να κρατούσαν κρυφές τις νέες ιδέες για όσο θα επιχειρούσαν να εξασφαλίσουν κάποια εμπορική αξία. Επίσης υπάρχει και η άποψη περί «φυσικού δικαιώματος» των εφευρετών. Θεωρείται σύμφωνα με αυτή την άποψη ηθική και οικονομική επιβράβευση του εφευρέτη. Σε πολλά πλαίσια το 18ο και 19ο αιώνα οι πατέντες θεωρούνταν προνόμιο ή δικαίωμα σε μονοπώλιο. Έντονα ιδεολογικοποιήθηκε η έννοια μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο και θεωρήθηκε φυσικό δικαίωμα.

Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Η συζήτηση για τις επιπτώσεις από τα πνευματικά δικαιώματα στα φυτά και γενικά στους ανώτερους οργανισμούς είναι μεγάλη και διεξάγεται με αρκετή ένταση.

Ως βασικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις των ΔΠΙ θα μπορούσαν να αναφερθούν οι μονοκαλλιέργειες, η γενετική ομοιομορφία, η χρήση αγροχημικών, επιπτώσεις που επιδρούν πολύ αρνητικά στην βιοποικιλότητα αλλά και στην υγεία. Η εξάπλωση των

νόμων περί πνευματικής ιδιοκτησίας στα φυτά είναι εμπορευματοποίηση των γενετικών πηγών.

Μονοκαλλιέργειες

Τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας δίνουν κίνητρα να παραχθούν σπόροι που θα έχουν μεγάλη ζήτηση. Εστιάζεται δηλαδή η έρευνα σε κοινά και ευρέως χρησιμοποιούμενες καλλιέργειες υψηλής αξίας και δημιουργούνται ποικιλίες που να μπορούν να καλλιεργηθούν όσο πιο πλατιά γίνεται.

Αυτό γίνεται είτε με την επιλογή γονιδίων που να έχουν μεγάλη προσαρμοστικότητα, είτε εισάγουν τους νέους σπόρους με ταυτόχρονη προώθηση καλλιεργητικών πρακτικών που να μειώνουν την περιβαλλοντική ετερογένεια. Μειώνεται δηλαδή η ποικιλία των καλλιεργειών, μειώνεται η γενετική ποικιλότητα στο χώρο και αυξάνεται η χρήση χημικών. Βέβαια αυτό ήταν μια τάση από την εποχή της «πράσινης επανάστασης» και δεν είναι αποκλειστικά συνέπεια των πατεντών. Η γενετική διάβρωση (από τις μονοκαλλιέργειες) απειλεί να οδηγήσει σε υποβάθμιση της ικανότητας της Γεωργίας να ανταποκριθεί στις παγκόσμιες ανάγκες για τροφή.

Γενετική ομοιομορφία

Οι εμπορικές ποικιλίες που είναι η βάση της σύγχρονης βιομηχανικής Γεωργίας είναι πολύ ομοιόμορφες γενετικά εξαιτίας των αυστηρών επιλογών που έχουν γίνει κατά την βελτίωση. Αυτό τις κάνει ευάλωτες σε αρρώστιες και εχθρούς. Κι επειδή η γενετική διάβρωση εξαφανίζει ολόκληρα είδη γίνεται πιο δύσκολο να βρεις χαρακτηριστικά που να πολεμούν αρρώστιες και εχθρούς που γίνονται επιδημίες στις εμπορικές ποικιλίες.

Αν το δούμε και από την πλευρά τη νομική αυτό σχετίζεται και με την UPOV που ούτως ή άλλως έχει ως κριτήριο για να δοθούν πνευματικά δικαιώματα σε μια ποικιλία, να είναι γενετικά ομοιόμορφη. Αυτή την τάση της ομοιομορφίας την ενισχύουν και οι νομοθεσίες για πιστοποιημένο σπόρο, ίσως και περισσότερο από τις απαιτήσεις της UPOV.

Σύνδεση καλλιεργειών-αγροχημικών

Οι εταιρείες σπόρων φτιάχνουν υβρίδια που εξαρτώνται από την χρήση αγροχημικών για να έχουν ψηλές αποδόσεις. Αυτό συνέβαινε πολύ πιο πριν και από την εφαρμογή των νομοθεσιών για πνευματικά δικαιώματα. Στην περίπτωση όμως των Γενετικά Τροποποιημένων φυτών οι εταιρείες φτιάχνουν τέτοια φυτά με ανθεκτικότητα σε ζιζανιοκτόνα που εμπορεύονται οι ίδιες εταιρείες. Στην περίπτωση αυτή και το ζιζανιοκτόνο και ο σπόρος προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα. Αυτό το γεγονός έχει περιβαλλοντικές επιπτώσεις όπως τεκμηριώνουν πολλοί ερευνητές διότι

ενθαρρύνουν μεγαλύτερη χρήση χημικών, δημιουργούν ανθεκτικότητες, δημιουργούν την πιθανότητα γονιδίων πιο ανθεκτικών σε αυτά τα χημικά που διασταυρώνονται με άλλα φυτά ανάμεσά τους και με τα ζιζάνια. Αυτό το γεγονός έχει φυσικά και κοινωνικές επιπτώσεις όπως η εξάρτηση των αγροτών από αυτού του είδους τη Γεωργία που είναι έντασης κεφαλαίου και αυξάνει πολύ το κόστος των καλλιεργειών.

Κοινωνικές επιπτώσεις

Οικονομική εξάρτηση από τις μεγάλες εταιρείες

Τα Γενετικά Τροποποιημένα φυτά σχεδιάζονται να χρησιμοποιούνται μαζί με εισροές αγροχημικών που πωλούνται από τις ίδιες εταιρείες και οδηγούν σε γεωργία συγκεκριμένου τύπου, έντασης κεφαλαίου, όπου δεν μπορούν να την χρησιμοποιήσουν μικροί αγρότες σε αναπτυσσόμενες χώρες αλλά και στην χώρα μας. Όταν αυτά τα φυτά και οι σπόροι είναι κατοχυρωμένα με πατέντες η εξάρτηση γίνεται ακόμα πιο μεγάλη και υποχρεωτική μιας και απαγορεύεται η επαναφύτευση σπόρων. Οι χιλιάδες αυτοκτονίες Ινδών αγροτών εξαιτίας των χρεών σε αυτές τις εταιρείες είναι από τις πιο γνωστές ιστορίες αυτής της εξάρτησης.

Είναι γνωστή η ταινία «Σοδειά» και το ντοκιμαντέρ «πικροί σπόροι» που παρουσιάζουν την περιοχή Vidarbha, στην Μαχαράστρα της Ινδίας, περιοχή που έχει πληγεί από ένα τεράστιο αριθμό αυτοκτονιών αγροτών (εκατοντάδες χιλιάδες), που έχουν υπερχρεωθεί εξαιτίας της χημικής γεωργίας και του γενετικώς τροποποιημένου βαμβακιού ΒΤ. Οι ποικιλίες αυτές του βαμβακιού απαιτούσαν πολύ περισσότερο νερό αλλά ήταν και πιο ευαίσθητες στις τοπικές συνθήκες σε αντίθεση με τις παραδοσιακές ποικιλίες.

Ο έλεγχος των σπόρων

Είναι ουσιαστικά έλεγχος της διατροφής. Οι αγρότες είναι υποχρεωμένοι, στην περίπτωση που υπάρχουν πνευματικά δικαιώματα, να αγοράζουν κάθε χρόνο τους σπόρους των εταιρειών και να μην κρατούν, όπως έκαναν πάντα, δικούς τους σπόρους. Στην περίπτωση των πνευματικών δικαιωμάτων σε Γενετικά Τροποποιημένους Σπόρους υπάρχουν δυο σημαντικές παράμετροι. Η μια είναι ότι γίνεται προσπάθεια από τις εταιρείες δημιουργίας γενετικής στείριότητας (Terminator), δηλαδή να είναι στείροι οι σπόροι της επόμενης γενιάς άρα να μην μπορούν να ξανασπαρούν, και η άλλη διάσταση είναι αυτή της νομικής στείριότητας όπως την χαρακτήρισαν κάποιοι επιστήμονες. Δηλαδή παρότι οι σπόροι μπορούν να ξανασπαρούν στις περισσότερες των περιπτώσεων, αν ο καλλιεργητής το επιχειρήσει κινδυνεύει από δικαστική αγωγή εναντίον του για παραβίαση πατέντας και κλοπή πνευματικών δικαιωμάτων. Μια μεγάλη τέτοια υπόθεση ήταν η υπόθεση Bowman vs Monsanto του Ανώτατου δικαστηρίου των ΗΠΑ το 2013 όπου το δικαστήριο καταδίκασε τον Αγρότη κ. Bowman σε 84.000 δολάρια

αποζημίωση στην εταιρεία επειδή χρησιμοποίησε χωρίς την άδειά της σπόρους Σόγιας από προηγούμενη καλλιέργεια.

Αντίστοιχο ευρωπαϊκό παράδειγμα με διαφορετική έκβαση, στη Γαλλία, η αγωγή της μεγάλης εταιρίας σπόρων «Baumaux» εναντίον του kokopelli (οργάνωσης που παράγει και πουλά παραδοσιακούς σπόρους βελτιωμένους από αγρότες). Η βασική κατηγορία είναι, ότι αποτελεί αθέμιτο ανταγωνισμό, η πρακτική του Κοκοπελλί να διαθέτει προς πώληση παλιές ποικιλίες που δεν είναι γραμμένες σε επίσημο κατάλογο.

Μετά από πρωτόδικη καταδίκη το Κοκοπελλί έπρεπε να πληρώσει μεγάλο πρόστιμο για τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Τελικά όμως δικαιώθηκε στο εφετείο.

Διατροφική Ασφάλεια.

Η διατροφική ασφάλεια δεν σχετίζεται μόνο με το αν καλλιεργείται και υπάρχει στην αγορά επαρκής τροφή αλλά και με το αν κανείς μπορεί να καλλιεργήσει ή να αγοράσει επαρκή τροφή.

Για τις αναπτυσσόμενες χώρες το ζήτημα των καλλιεργειών που παραμελούνται (ακριβώς επειδή τα κεφάλαια στην έρευνα δίνονται για εκείνες τις καλλιέργειες που επιφέρουν μεγάλα κέρδη-πατενταρισμένες) και άλλων καλλιεργειών που ενδιαφέρουν τους μικρούς αγρότες, είναι κρίσιμο ζήτημα και ακόμα πιο σημαντικό παραμένει το δικαίωμα να κρατούν σπόρους για επαναφύτευση. Αυτό για πολλές χώρες έχει να κάνει με την διατροφική ασφάλεια. Στην Ινδία για παράδειγμα οι αγρότες παράγουν τα 2/3 των σπόρων που χρειάζεται κάθε χρόνο η χώρα. Το αυξημένο κόστος των εισροών όπως και η μη καλή προσαρμογή Γενετικά Τροποποιημένων σε διάφορα κλίματα είναι παράμετροι που έχουν να κάνουν με την διατροφική ασφάλεια.

Οι εταιρείες επιχειρηματολογούν πως δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα διότι οι αγρότες δεν είναι υποχρεωμένοι να αγοράσουν προστατευμένες ποικιλίες, μπορούν να συνεχίσουν να καλλιεργούν ποικιλίες που δεν προστατεύονται ή είναι παραδοσιακές. Παρόλα αυτά είναι γεγονός ότι αυτές οι ποικιλίες υποτιμούνται και μπορεί και να εξαιρούνται από λίστες σπόρων που εγκρίνουν οι κυβερνήσεις ορισμένων χωρών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σε μια τέτοια κατεύθυνση να αντικαταστήσει την υφιστάμενη νομοθεσία και να απαγορεύει την εμπορία αλλά και την δωρεάν διανομή ντόπιων ποικιλιών.

Επιπλέον η κυβερνητική υποστήριξη σε διάφορες χώρες, μέσω πιστώσεων ή και επιδοτήσεων, σε αγρότες έχει προϋπόθεση να χρησιμοποιούν συγκεκριμένες ποικιλίες και είδη σπόρων.

Βιοπειρατία (Bioprospecting)

Το μονοπώλιο μέσω πατεντών στα φυτά έχει και μια διάσταση που πολλοί και πολλές έχουν χαρακτηρίσει ως βιοπειρατία και κλοπή του πλούτου άλλων χωρών. Παραδοσιακοί σπόροι και φυτά που έχουν μεγαλώσει και έχουν βελτιωθεί από τους αγρότες άλλων χωρών για εκατοντάδες χρόνια, διασταυρώνονται με άλλα φυτά ή τροποποιούνται γενετικά και κατοχυρώνονται ως πατέντες σε εταιρείες -πολλές φορές και ολόκληρο το φυτό-. Δεν αναγνωρίζεται η γνώση σαν κοινό αγαθό, ούτε η συλλογική σωρευτική καινοτομία.

Χαρακτηριστική περίπτωση το ρύζι Basmati όπου καλλιεργείται σε διάφορες Ασιατικές χώρες για χιλιάδες χρόνια.

Η μάχη για το ποιος ελέγχει τις προμήθειες τροφίμων στον κόσμο κλιμακώθηκε δραματικά όταν η Ινδική κυβέρνηση κατέφυγε νομικά στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά μιας Αμερικάνικης Εταιρείας, στην οποία χορηγήθηκε δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για το παγκοσμίου φήμης ρύζι Basmati. Μάλλον ήταν η πρώτη φορά που μια κυβέρνηση σε μια αναπτυσσόμενη χώρα αμφισβήτησε μια προσπάθεια από μια αμερικανική εταιρεία να πατεντάρει - και έτσι να ελέγχει την παραγωγή- βασικού τροφίμου. Το ρύζι Basmati, αναπτύχθηκε από Ινδούς αγρότες επί εκατοντάδες χρόνια, αλλά η εταιρεία RiceTec έλαβε δίπλωμα ευρεσιτεχνίας για μια διασταύρωση με το Αμερικάνικο μακρύκοκκο ρύζι. Η RiceTec πήρε το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας με το όνομα Basmati (!) για το άρωμα και την επιμήκυνση του κόκκου στο μαγείρεμα με Αριθμό Πατέντας 5663484 το Σεπτέμβρη του 1997. Ωστόσο, η ινδική κυβέρνηση κατέθεσε 50.000 σελίδες επιστημονικών στοιχείων στο Γραφείο για τα Διπλώματα Ευρεσιτεχνίας των ΗΠΑ, επιμένοντας ότι η υψηλής ποιότητας ποικιλία Basmati έχει ήδη αυτά τα χαρακτηριστικά. Το Γραφείο των ΗΠΑ αποδέχθηκε την αίτηση επανεξέτασε τη νομιμότητά της και το 2002 η εταιρεία απέσυρε τις διεκδικήσεις της. Το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας - που είχε χορηγηθεί μόνο στις ΗΠΑ - έδινε τον έλεγχο στην εταιρεία πάνω στην παραγωγή στην Βόρεια Αμερική. Οι αγρότες έπρεπε να καταβάλλουν ένα τέλος για να καλλιεργήσουν αυτό το ρύζι και δεν επιτρεπόταν να φυτέψουν σπόρους από την καλλιέργειά τους τις ακόλουθες χρονιές. Η Ινδία φοβήθηκε ότι το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας θα έκανε σοβαρή ζημιά στις εξαγωγές της στις ΗΠΑ.

Άλλες επιπτώσεις

Επιπτώσεις στην Έρευνα & Ανάπτυξη

Πιο έμμεση επίπτωση είναι αυτή που έχουν τα πνευματικά δικαιώματα, ορισμένες φορές, στην ανάπτυξη και στους τρόπους με τους οποίους αυτή γίνεται. Για παράδειγμα στην Αμερική τα πνευματικά δικαιώματα σύμφωνα με κάποιους ερευνητές επέδρασαν στην

ίδια τη δομή της βιομηχανίας. Παρακίνησαν μια βιομηχανική αναδιάρθρωση. Επιχειρηματολογούν ότι η Plant Variety Protection του 1970 αύξησε τις προσδοκίες για κέρδη από τους σπόρους και έτσι παρατηρήθηκε μια έξαρση σε εξαγορές και συγχωνεύσεις με αποτέλεσμα πολλοί παραγωγοί σπόρων να γίνουν θυγατρικές εταιρείες μεγάλων εταιρειών αγροχημικών. Έτσι επειδή τα κέρδη από τα αγροχημικά και τα λιπάσματα είναι πολύ πιο μεγάλα από αυτά των σπόρων οι μικρές εταιρείες παραγωγής σπόρων που έγιναν θυγατρικές μπορεί, λένε οι ερευνητές, να ήταν διστακτικοί να κατευθύνουν σε στόχους για βελτίωση των φυτών που μπορεί να απειλεί τις γραμμές παραγωγής λιπασμάτων και χημικών.

Επιπτώσεις στην καινοτομία

Η επιβολή μονοπωλίου εμποδίζει και την καινοτομία αν υπολογίσουμε ότι στη Γεωργία υπήρξε πρόοδος και οικονομική ανάπτυξη μέσω μίμησης πιο αναπτυγμένων τεχνολογιών. Αν οι γεωργικές καινοτομίες γίνονται μονοπώλιο μέσω πατεντών η μίμηση και η υιοθέτηση προηγμένων τεχνολογιών και σπόρων καθυστερούν ή γίνονται αδύνατες.

Εμπορευματοποίηση

Ιδιοποίηση και εμπορευματοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, αλλαγή του πανεπιστημίου, της ερευνητικής κουλτούρας και του ήθους των πανεπιστημιακών ερευνητών: (Το Harvard έδωσε την πατέντα του oncomouse στην πολυεθνική Du Pont που είχε χρηματοδοτήσει την έρευνα. Έτσι μια εταιρεία με μεγάλη ιστορία στην κατασκευή πυρίτιδας, φυτοφαρμάκων, οπλικού πλουτωνίου, έγινε ιδιοκτήτης του πρώτου πατενταρισμένου ζώου).

Συζήτηση - Ερωτήματα

1. Υπό το φως της - ελάχιστα κατανοητής- πολυπλοκότητας και δημιουργικότητας των ζωντανών κυττάρων, η εισβολή της Γενετικής μηχανικής είναι επαρκής λόγος για παραχώρηση πατέντας;
2. Η προστασία της βιοποικιλότητας και του περιβάλλοντος προέχει έναντι της κερδοφορίας των εταιρειών μέσω της κατοχύρωσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί της φύσης;
3. Η πρόσβαση στην τροφή και στη γνώση συνιστούν κοινά αγαθά που χρήζουν προστασίας;

4. Είναι θεμιτή η ύπαρξη μονοπωλίων σε τομείς ζωτικής σημασίας όπως αυτός της διατροφής;
5. Είναι αναγκαίο να συμμετέχουν οι πολίτες, οι κοινωνικοί, επιστημονικοί και παραγωγικοί φορείς, οι τοπικές κοινωνίες και οι δημόσιες αρχές στις συζητήσεις και στις διαδικασίες κατοχύρωσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας; Με ποιούς τρόπους;

Κυριακή Κλοκίτη, Υποψήφια Διδάκτωρ ΜΙΘΕ

Παρουσίαση στην Διημερίδα: Εφαρμογές Χωροταξικής και Περιβαλλοντικής πολιτικής: προβλήματα και προοπτικές, 14-15/11/2014 Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο